

הלכות שביתת עשור

מוענק לידידי "מפעל משנה תורה" לקראת יום הכיפורים תשס"ט.

יש לשים לב לקריאת שם ההלכות הנוהגות גם בימינו "שביתת עשור". הלכות יום הכיפורים – הם הלכות "עבודת יום הכיפורים" שבמקדש, יבנה מהרה בימינו.

ביאור: יוחאי מקבילי.

עריכה ויעוץ: ר' הלל גרשוני, ד"ר יחיאל קארה, דביר טל

סדור: יעקב עציון

© כל הזכויות שמורות

מפעל משנה תורה

לשחזור נוסח המקור ולביאורו

הוצאת ישיבת "אור וישועה" בשיתוף ישיבת "תורת החיים"

טלפון: 050-376-7003, פקס: 04-8121043

אתר הספר המלווה מהדורה זו:

<http://www.mishnetorah.com>

דוא"ל להזמנות: rambam@orvishua.org.il

פסוקי התורה שבכתב

"לפיכך קראתי שם חבור זה 'משנה תורה', לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה, ואחר כך קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כלה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם" (הקדמה למשנה תורה, לט).

[הלכות שביתת עשור]

ויקרא טז, כט-לא, בסוף תיאור עבודת יום הכיפורים במקדש:

והיתה לכם לחקת עולם, בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם, וכל מלאכה לא תעשו – האזרח והגר הגר בתוכם: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו: שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם – חקת עולם.

ויקרא כג, כו-לב, בתיאור המועדים:

וידבר ה' אל משה לאמר: אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא, מקרא קדש יהיה לכם, וענייתם את נפשתיכם; והקרבתם אשה לה': וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם: כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה: וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה – והאבדתי את הנפש ההוא מקרב עמה: כל מלאכה, לא תעשו: חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם: שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם, בתשעה לחדש בערב – מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

במדבר כט, ז, עם תיאור קרבנות מוסף של החג:

ובעשור לחדש השביעי הזה, מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם, כל מלאכה לא תעשו.

הַלְכוֹת שְׁבִיתַת עֶשׂוֹר

יש בכללן ארבע מצוות, שתי מצוות עשה ושתי מצוות לא תעשה, וזה הוא פרטן: (א) לשבת בו ממלאכה. (ב) שלא לעשות בו מלאכה. (ג) להתענות בו. (ד) שלא לאכל ולשתות בו. ובאור כל המצוות האלו בפרקים אלו.

פְּרָק רֵאשׁוֹן

השביתה והעינויים

השביתה

א מצוות עשה לשבת ממלאכה בעשור לחדש השביעי, שנאמר: "שבת שבתון הוא לכם" (ויקרא כג, לב; וראה שם טו, לא). וכל העושה בו מלאכה בטל מצוות עשה ועבר על לא תעשה, שנאמר: "ובעשור... כל מלאכה לא תעשו" (במדבר כט, ז). ומה הוא חיב על עשיית מלאכה ביום זה? אם עשה ברצונו בזדון - חיב כרת; ואם עשה בשגגה - חיב קרבן חטאת קבועה.

ב כל מלאכה שחיבין על זדונה בשבת סקילה, חיבין על זדונה בעשור כרת. וכל שחיבין עליו קרבן חטאת בשבת, חיבין עליו קרבן חטאת ביום הכפורים. וכל דבר שאסור לעשותו בשבת אף על פי שאינו מלאכה, אסור לעשותו ביום הכפורים; ואם עשה - מכין אותו מפת מרדות, כדרך שמכין אותו על השבת. וכל שאסור לטלטלו בשבת, אסור לטלטלו ביום הכפורים. וכל שאסור לאמרו או לעשותו לכתחלה

(א) בעשור לחדש השביעי - בתשרי, הוא יום הכיפורים. שנאמר "ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם, ועניתם את נפשתיכם, כל מלאכה לא תעשו". ברצונו - שאינו אנוס. בזדון - שאינו שוגג. כרת - עונש נצחי לנפש האדם, שנמנעים בו מן האדם חיי העולם הבא, והוא נידון לעולמים על עברותיו החמורות (תשובה ה, א; ג, ו). בשגגה - כגון שלא ידע שהיום יום הכיפורים או שמלאכה זו אסורה או שעושה בכרת. חטאת קבועה - קרבן חטאת שהדבר המוקרב אינו תלוי במצבו הכלכלי של החוטא, בניגוד לקרבן עולה ויורד (שגות א, ד). (ב) אף על פי שאינו מלאכה - מן התורה, אבל אסרוהו חכמים. מפת מרדות - הלקאה כעונש מחכמים, על מרידתו בדברי חכמים או בדברי תורה. מספר המלקות נקבע כפי ראות הדיין (עדות יחו, פה"מ נזיר ד, ד).

בשבת, כך אסור ביום הכפורים. כללו שלדבר: אין בין שבת ליום הכפורים בענינים אלו, אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה, וביום הכפורים בכרת.

ג ומתיר לקנב את הירק ביום הכפורים מן המנחה ומעלה. ומה הוא הקנוב? שיסיר את העלין המעפשות, ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה. וכן מפצעין באגוזין ומפררין ברמונים מן המנחה ומעלה, מפני עגמת נפש. ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק ובפציעת אגוזים ובפרירת רמונים כל היום. וכבר נהגו העם בשנער ובמערב שלא יעשו אחד מכל אלו ביום הצום, אלא הרי הוא כשבת לכל.

העינוי

ד מצוות עשה אחרת יש ביום הכפורים, והיא לשבת בו מאכילה ושתייה, שנאמר: "תענו את נפשתיכם" (ויקרא טז, כט) - מפי השמועה למדו: ענוי שהוא לנפש זה הצום. וכל הצם בו קים מצוות עשה, וכל האוכל או שותה בו בטל מצוות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר: "כי כל הנפש אשר לא תענה [...] ונכרתה" (שם כג, טט): מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה, למדנו שמזהרין אנו בו על אכילה ושתייה. וכל האוכל או השותה בו בשוגג - חיב קרבן חטאת קבועה.

ה וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחץ בו או לסוך או לנעל את הסנדל או לבעל. ומצוה לשבת מכל אלו, כדרך ששוכת מאכילה ושתייה, שנאמר: "שבת שבתון" (ויקרא טז, לא; כג, לב): "שבת" לענין מלאכה, "שבתון" לענינים אלו. ואין

(ג) ומתיר לקנב - ואין בקינוב איסור מלאכה (של בורר, שהרי העלים המעופשות הם חלק מהצמח, ואיסור בורר הוא כשיש שני מינים מעורבים). מן המנחה - שעתים וחצי זמניות (כאשר מחלקים את היום ל-12 חלקים) לפני סוף היום, ונראה שהוא בשקיעת החמה (ראה פה"מ ברכות ד, א; תפילה ג, ד, וראה ביאור קריאת שמע א, יא). מפצעין - מפצחין את קליפת האגוז. מפררין - מפרדים את גרעיני הרימונים. מפני עגמת נפש - מפני שנפשו של האדם עגומה כאשר הוא צריך להתחיל בהכנת האוכל רק לאחר הצום (הרמב"ן בבלי שבת קטו, א). שנער - בבל. מערב - הארצות המערביות של צפון אפריקה (המגרב). (ד) מפי השמועה - כפי ששמעו איש מפי רבו במסורת שבעל-פה כיצד להבין את דברי המקרא. לנפש - הפש כאן מובנה 'כוחות הגוף המאפשרים חיים' (מ"ו א, מא; יסודי התורה ד, ט). שמזהרין - באיסור לא תעשה. (ה) לסוך - למרוח על הגוף שמנים או בשמים.

חִיבֵין כֶּרֶת או קֶרְבֵן אֶלָּא עַל אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה; אֲבָל אִם רָחֵץ או סָךְ או נָעַל או בָּעַל - מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מֵרְדוּת.

תוספת

ו כֶּשֶׁם שֶׁשָּׁבוֹת מְלֹאכָה בּו בֵּין בְּיּוֹם בֵּין בְּלִילָה, כֶּךָ שָׁבוֹת שְׁלַעֲנוּי בֵּין בְּיּוֹם בֵּין בְּלִילָה. וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף מַחֵל עַל קִדְשׁ בְּכַנְיָסְתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב" (שם כג, לב), כְּלוּמַר הַתַּחַל לְצוּם וּלְהַתְעַנּוּת מֵעָרֵב תַּשְׁעָה הַסְּמוּךְ לְעֵשִׂירִי. וְכֵן בִּיצִיאָהּ, שׁוֹהָה בְּעֵנּוּי מַעַט מְלִילִי אֶחָד עֶשֶׂר סְמוּךְ לְעֵשִׂירִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵעָרֵב עַד עָרֵב תִּשְׁבְּתוּ שִׁבְתְּכֶם" (שם).

ז נִשְׁיָם שְׁאוּכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת עַד שֶׁחֲשָׁכָה, וְהֵן אֵינָן יוֹדְעוֹת שְׁמִצּוּהָ לְהוֹסִיף מַחֵל עַל קִדְשׁ - אֵין מִמְחִין בִּידָן, שְׁלֵא יִבּוֹאוּ לְעִשׂוֹת בְּזוּדוֹן, שֶׁהָרִי אֵי אֶפְשֶׁר שִׁיְהִיָּה שׁוֹטֵר בְּבֵית כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהַזְהִיר נִשְׁיָו, וְהִנַּח לָהֶן שִׁיְהִיּוּ שׁוֹגְגִין וְאֵל יִהְיוּ מְזִידִין. וְכֵן כָּל הַדּוּמָה לָזֶה.

פֶּרֶק שְׁנִי

הצום

שיעור אכילה ראוי

א הָאוּכֵל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים מֵאֲכָלִים הָרְאוּיִין לְאָדָם כְּכוֹתֶבֶת הַגֵּסָה, שֶׁהִיא פְּחוֹת מִכִּבְיָצָה בְּמַעַט - הָרִי זֶה חֵיב. וְכָל הָאֲכָלִים מִצְטָרְפִין לְשַׁעוֹר זֶה. וְכֵן הַשְׁוֹתָה מִשְׁקִין הָרְאוּיִין לְשִׁתִּית אָדָם כְּמִלּוֹא לְגִמְיּוֹ שֶׁלְשׁוֹתָהּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי לְגִמְיּוֹ - חֵיב. וְכִמְהָ מִלּוֹא לְגִמְיּוֹ? כִּדִּי שִׁיִּסְלַקֶם לְצַד אֶחָד וְיִרְאֶה מְלֵא. וְשַׁעוֹר זֶה בְּאָדָם בֵּינּוֹנִי - פְּחוֹת מִרְבִּיעִית. וְכָל הַמִּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לְשַׁעוֹר זֶה. וְאֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה אֵין מִצְטָרְפִין לְשַׁעוֹר אֶחָד.

ו) וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף מַחֵל עַל קִדְשׁ - לְהַאֲרִיךְ אֶת מִשְׁךְ הַצּוּם. וּבִיצִיאָתוֹ - לְאַחַר צִיאַת שְׁלוּשָׁה כּוֹכְבִים. לְהַתְעַנּוּת מֵעָרֵב תַּשְׁעָה - בְּתַשְׁעֵי אֶסוּר לְהַתְעַנּוּת (נְדָרִים ג, טו, ז). אֵין מִמְחִין - אֵין מוֹכִיחִים אוֹתוֹן, אֲךָ אִם יֵשׁ סִיכוּי שִׁישְׁמַעוּ לוֹ, חֵיב לְהוֹכִיחַן (דעות ו, ז).

א) כְּכוֹתֶבֶת הַגֵּסָה - כִּנְפָחָה שֶׁל תַּמְרָה גְּדוּלָה (= "גִּסָּה"). כְּבִיצָה - כִּנְפָחָה שֶׁל בִּיצָה (כ-50 סמ"ק. לְכָל הַמִּידוֹת וְהַשִּׁיעוּרִים - רֵאָה נִסְפָח). "וּבִיצָה הָאִמּוּרָה בְּכָל מְקוֹם הִיא בִּיצָה בֵּינוֹנִית שֶׁל תַּרְגּוּלִין" (שֶׁבֶת ח, ו). לְצַד אֶחָד - בְּלַחֵי אַחַת. רְבִיעִית - רְבִיעִית הַלּוֹב, כ-75 סמ"ק.

ב אֶחָד הָאוּכֵל אֲכָלִין הַמִּתְרִין או שְׁאֲכַל דְּבָרִים הָאֲסוּרִין, כְּגוֹן פֶּגוּל וְנוֹתֵר וְטָבֵל וְנִבְלּוֹת וְטֵרְפוֹת וְחֵלֶב או דָּם - הוֹאִיל וְאֲכַל אֲכָלִין הָרְאוּיִין לְאָדָם, הָרִי זֶה חֵיב כֶּרֶת מִשּׁוּם אוּכֵל בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים.

ג אֲכַל או שְׁתָּה פְּחוֹת מִשַּׁעוֹר זֶה - אֵינוֹ חֵיב כֶּרֶת; אִף עַל פִּי שֶׁהוּא אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּחֻצֵי שַׁעוֹר, אֵין חֵיבֵין כֶּרֶת אֶלָּא עַל כְּשַׁעוֹר. וְהָאוּכֵל או הַשׁוֹתָה חֻצֵי שַׁעוֹר - מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מֵרְדוּת.

ד אֲכַל מַעַט וְחֹזֵר וְאֲכַל וְחֹזֵר וְאֲכַל: אִם יֵשׁ מִתְחַלֵּת אֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה עַד סוּף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כִּדִּי אֲכִילַת שְׁלֹשׁ בִּיצִים - הָרִי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לְכַשַּׁעוֹר; וְאִם לֹא - אֵין מִצְטָרְפוֹת. שְׁתָּה מַעַט וְחֹזֵר וְשְׁתָּה וְחֹזֵר וְשְׁתָּה: אִם יֵשׁ מִתְחַלֵּת שְׁתִּיָּה רֵאשׁוֹנָה עַד סוּף שְׁתִּיָּה אַחֲרוֹנָה כִּדִּי שְׁתִּית רְבִיעִית - מִצְטָרְפִין לְשַׁעוֹר; וְאִם לֹא - אֵין מִצְטָרְפִין.

ה אֲכַל אֲכָלִין שְׁאֵינָן רְאוּיִין לְמֵאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן עֲשָׂבִים הַמְרִים או שְׂרָפִים הַבְּאוּשִׁין, או שְׁשִׁתָּה מִשְׁקִין שְׁאֵינָם רְאוּיִין, כְּגוֹן צִיר או מְרִיס וְחִמְץ חֵי - אֶפְלוּ אֲכַל וְשְׁתָּה מֵהֵן הִרְבָּה, הָרִי זֶה פְּטוּר מִן הַכֶּרֶת; אֲבָל מִכֵּין אוֹתוֹ מִכַּת מֵרְדוּת.

ו שְׁתָּה חִמְץ מְזוּג בְּמִים - חֵיב. הַכּוֹסֶס פְּלִפְלִין וְזוּנְגְבִיל יִבֵּשׁ

ב) אֶחָד - דִּין אֶחָד שׁוּוֹה. פֶּגוּל - קֶרֶבֶן שֶׁנִּפְסַל בְּמַחֲשַׁבֵּת יְחוּץ לְזִמְנֵי בִשְׁעַת הַשְּׁחִיטָה, כְּגוֹן שְׁחִיטָה שֶׁחֻטַּל לְאֲכוּל אֶת הַקֶּרֶבֶן לְאַחַר שִׁיעְבוֹר הַזִּמְן שְׁמוֹתֵר לְאֲכוּל בּו (פְּסוּלֵי הַמּוֹקְדֵשִׁין יג, א). נוֹתֵר - קֶרֶבֶן שֶׁנִּשְׁאַר לְאַחַר שִׁיעְבוֹר הַזִּמְן שְׁמוֹתֵר לְאֲכוּל בּו אֶת הַקֶּרֶבֶן (שם, א). טָבֵל - יִרְקוֹת או פִּירוֹת לְפָנֵי הַשְּׁחִיטָה מֵהֶם תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת (לֹא תַעֲשֶׂה קִנּוּ). נִבְלּוֹת - בְּעֵלֵי חַיִּים שְׁמוֹתוֹ מוֹוֹת טַבְעִי או שְׁלֵא נִשְׁחַטוּ שְׁחִיטָה כְּשֶׁרָה. טֵרְפוֹת - בְּעֵלֵי חַיִּים כְּשֶׁרִים הַנוֹטִים לְמוֹת מַחֲמַת מַחֲלָה או מַכָּה מְסוּיֵמַת כְּפִי שְׁמִנּוֹ חֲכָמִים, אִף אִם נִשְׁחַטוּ - אֲסוּרִים בְּאֲכִילָה. חֵלֶב - שׁוּמֵן בְּמִקּוּמוֹת מְסוּיֵמִים בְּגוּף בְּעַל הַחַיִּים אֲסוּר בְּאֲכִילָה (מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת ז, ה). ג) מִשַּׁעוֹר זֶה - שֶׁהוּא כְּכוֹתֶבֶת גִּסָּה לְאֲכִילָה וְכִמְלּוֹא לְגִמְיּוֹ לְשִׁתִּיָּה. מִכַּת מֵרְדוּת - רֵאָה לְעִיל בִּיאוּר א, ב. ד) כִּדִּי אֲכִילַת שְׁלוֹשׁ בִּיצִים - מִשְׁךְ זִמְן הַדְּרוֹשׁ לְאֲכִילַת הַמֵּאֲכָל שֶׁנִּפְחוּ כְּשִׁיעוֹר שְׁלוֹשׁ בִּיצִים. כִּדִּי שְׁתִּית רְבִיעִית - מִשְׁךְ זִמְן הַדְּרוֹשׁ עַל יְדֵי אָדָם רְגִיל לְשִׁתִּית רְבִיעִית הַנוֹזֵלִים (בְּדֶרֶךְ כָּל קֶרֶב לְדָקָה - ק). ה) שְׂרָפִים - נוֹזֵלִים צְמִיגִים הַנוֹטִפִים מֵעֲצִים מְסוּיֵמִים. בְּאוּשִׁין - מְסִרְיָחִים. צִיר - הַנוֹזֵל שְׁכּוּבֵשִׁים בּו דָּגִים עִם הַנוֹזֵל הַמִּתְמַצֵּה מִן הַדָּגִים הַכְּבוּשִׁים וְהַמְּלוּחִים (פְּחִי"מ תְּרוּמוֹת יח, כ; כִּיפּוּרִים ח, ב). מְרִיס - מְלַטִינִית (muries), שְׁמֵן דָּגִים הַנִּעֲשֶׂה עִם שַׁעוּרִים וּמֶלַח, שֶׁנֶּהֱגוּ לְלַפֵּת בּו אֶת הַפֶּת (עִירוּבִין א, ג; צִיצִית ב, ה) וְרִיחוֹ מְבַאֵשׁ. חִמְץ חֵי - יֵין שֶׁחֻמְצֵי, לְלֹא תוֹסַפֵּת מִים (= "חִי"). פְּטוּר - שְׁאֵין בְּהֶם הַנָּחָה לְחַדֵּךְ (מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת יד, ט).

וכיוצא בהן - פטור; אבל זנגביל רטב - חיב. אבל עלי גפנים - פטור; לולבי גפנים - חיב. ואלו הם לולבי גפנים? כל שלבלבו בארץ ישראל מראש השנה ועד יום הכפורים; יתר על זה - הרי הם כעצים, ופטור. וכן כל כיוצא באלו.

ז אבל צלי במלח - מצטרף המלח לבשר; ציר שעל גבי ירק מצטרף, מפני שמכשירי האכל המערבים עם האכל - כאכל הן חשובין. היה שבע מאכילה גסה שאכל עד שקץ במזונו, ואכל יתר על שבעו - פטור, כמי שאכל אכלין שאינן ראויין לאכילה; שאף על פי שזה היתר ראוי לרעב, אינו ראוי לכל מי ששבע כזה.

הפטורים והחייבים

ח חולה שיש בו סכנה ששאל לאכל ביום הכפורים - אף על פי שהרופאים הבקיאין אומרין 'אינו צריך', מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר 'דיי'. אמר החולה 'איני צריך', והרופא אומר 'צריך' - מאכילין אותו על פיו, והוא שיהיה רופא אמן. רופא אחד אומר 'צריך', ואחד אומר 'אינו צריך' - מאכילין אותו. מקצת הרופאים אומרין 'צריך', ומקצתן אומרין 'אינו צריך' - הולכין אחר הרב או אחר הבקיאין; ובלבד שלא יאמר החולה 'צריך אני'. אבל אם אמר 'צריך אני' - מאכילין אותו. לא אמר החולה שהוא צריך, ונחלקו הרופאים, והיו כלן בקיאין, ואלו שאמרו 'צריך' כמנין שאמרו 'אינו צריך' - מאכילין אותו.

(ו) פלפלין - הכוונה לפלפל השחור (Piper nigrum), שהוא מטפס רב-שנתי ממוצא טרופי בעל עלים גדולים הנושא אשכול פירות. פירות הפלפל משמשים בעיקר כשהם שחוקים כתבלין חריף ואף כסם מרפא. זנגביל - קרוב לוודאי שהכוונה לזנגביל רפואי (Zingiber-officinale), עשב טרופי בעל קנה שורש המשמש כתבלין ולרפואה. הפוסט פלפלין וזנגביל גבש... פטור - "מפני שהן תבלין, ואינן אוכל" (ראה ברכות ת,ז). ולעניין יום הכיפורים, פלפל רטוב, אף שאינו חריף הרבה - אינו חיב עליו, משום שיש בו מריירות, והריהו בכלל "עשבים המרים", אבל זנגביל דרכו להיאכל רטוב כמות שהוא כבוש בחומץ או בדבש, לפי שאינו חריף הרבה כשהוא רטוב. לולבי גפנים - עלים רכים או פרחי העץ בראשית פריחתם בראש הענף (ראה שבת יח,ו). בארץ ישראל - שאווירה ממוצע, ובארצות חמות מתקשים אף בפתות מעשרה ימים. ז) אכילה גסה - אכילה מרובה ביותר, "אכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המוות, והיא עיקר לכל החולאים" (דעות ד,טו). ח) ספגה - סכנת חיים. שאל - ביקש. הרופאים הבקיאין - "המומחים לפי דעתנו" (פה"מ כפורים ח,ג), כלומר מקובל וידוע כמומחה, ולא על פי תעודותיו (ק). רופא אמן -

ט עברה שהריחה - לוחשין לה באזנה שיום הכפורים הוא: אם נתקררה דעתה בזכרון זה - מוטב; ואם לאו - מאכילין אותה עד שתתישב נפשה. וכן מי שאחזו בלמוס - מאכילין אותו עד שיאורו עיניו; ואפלו נבלות ושקצים מאכילין אותו מיד, ואין משהין עד שימצאו דברים המתרין.

י קטן בן תשע שנים וכן עשר שנים - מחנכין אותו שעות. כיצד? היה רגיל לאכל בשתי שעות ביום - מאכילין אותו בשלש; היה רגיל בשלש - מאכילין אותו בארבע; לפי כח הבן, מוסיפין לענותו בשעות*. בן אחת עשרה שנה, בין זכר בין נקבה - מתענה ומשלים מדברי סופרים, כדי לחנכו במצוות.

יא בת שתיים עשרה שנה ויום אחד וכן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביאו שתי שערות - הרי הם גדולים לכל המצוות, ומשלימין מן התורה. אבל אם לא הביאו שתי שערות - עדין קטנים הן, ואינן משלימין אלא מדברי סופרים. קטן שהוא פחות מבן תשע - אין מענין אותו ביום הכפורים, כדי שלא יבואו לידי סכנה.

פרק שלישי

ארבעת העינינים

רחיצה

א אסור לרחץ ביום הכפורים, בין בחמין בין בצונן, בין כל גופו בין אבר אחד; אפלו אצבע קטנה אסור להושיטה במים.

מקצועי. ט) עברה - אישה הרה, שאם לא ייתנו לה לאכול מה שהיא מתאוה לו, היא וולדה בסכנה. וראה: "עוברה שהריחה מאכל אסור, כגון בשר קודש או בשר חזיר - מאכילין אותה מן המרק: אם נתיישה דעתה, מוטב; ואם לאו, מאכילין אותה פחות פחות מכשיעור [אכילות קטנות בהפרשי זמן גדולים]. ואם לא נתיישה דעתה - מאכילין אותה עד שתתישב דעתה" (מאכלות אסורות יד, טו). גלמוס - "מין ממיני העלפון הנגרם מחמת רגש רעבון בפי הקיבה, וכשאוכל - פג ממנו ועובר, ותסור החשכה מעיניו" (פה"מ כיפורים ח,ד). י) מוסיפין לענותו בשעות* - עד שיציק לו הרעב. בק: "בשעתו", ומשמעו כפי כח סבלו באותו זמן. משלים - מסיים את הצום. מדברי סופרים - מתקנת חכמים. יא) בת שתיים עשרה - הבנות מתחייבות בגיל צעיר מן הבנים "לפי שהנקבות יכולות לסבול הצום יותר מהזכרים" (פה"מ כיפורים ח,ג). שהביאו שתי שערות - במקום הערוה, כסימני בגרות (ראה אישות ב, יז).

והמלך והפלה רוחצין את פניהן: פלה כדי שלא תתגנה על בעלה, והמלך כדי שיראה בפיו, שנאמר: "מלך בפיו תחזינה עיניך" (ישעיה לג, יז). ועד כמה נקראת 'פלה' עד שלשים יום.

ב מי שהיה מלכלך בצואה או טיט - רוחץ מקום הטנפת כדרכו ואינו חושש. ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לבנה. והחולה רוחץ כדרכו, אף על פי שאינו מסכן. וכל חיבי טבילות טובלין כדרכון, בין בתשעה באב בין ביום הכפורים.

ג מי שראה קרי בזמן הזה ביום הכפורים: אם לח הוא - מקנח במפה ודיו; ואם יבש הוא, או שנתלכלך - רוחץ מקומות המלכלכין בלבד ומתפלל. ואסור לו לרחץ כל גופו או לטבל; שאין הטובל בזמן הזה טהור, מפני טמאת מת, ואין הרחיצה מקרי לתפלה בזמן הזה אלא מנהג, ואין מנהג לבטל דבר האסור אלא לאסר את המת. ולא אמרו שהרואה קרי בלילי יום הכפורים טובל אלא כשתקנו טבילה לבעלי קריין, וכבר בארנו (קריית שמע ד, ח; תפילה ד, ה) שבטלה תקנה זו.

ד טיט שהוא לח ביותר, כדי שיניח אדם ידו עליו ותעלה בה לחלוחית שאם הדביק אותה לידו האחרת תדבק בה לחלוחית - אסור לישוב עליו. לא ימלא אדם כלי חרס מים ויצטנן בה, שהמים נוזלים מדפנו. אפלו כלי מתכות אסור, שמא ינתזו מים על בשרו. ומתן להצטנן בפרות.

ה לוקח אדם מטפחת מערב יום הכפורים ושורה אותה במים ומנגבה מעט ומניחה תחת הבגדים, ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש, ואף על פי שיש בה קר הרבה.

(א) אסור להושיטה במים - ואין נוטלים ידיים, ואין רוחצים פנים, ולכן אין מברכים 'על נטילת ידיים' ולא 'המעביר שינה מעיניי' (תפילה ז, ח). (ב) טיט - בוך, רפש. מדיחה - שוטפת. ואינו חושש - ואין לו לחשוש שמא עבר איסור. ידה אחת במים - משום נקיות, כדי לסלק לכלוך וזיעה. טובלין כדרכון - להיטהר, שאינה רחיצה של תענוג (למשל כדי להיכנס למקדש). (ג) ראה קרי - יצאה ממנו שכבת זרע. בזמן הזה - שמוותר להתפלל גם בלי שיטבול לאחר שראה קרי, "לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה, אלא עומדין בטהרתן לעולם" (קריית שמע ד, ח). (ד) שהמים נוזלים מדפנו - שהמים מחלחלים מבפנים החוצה דרך דופן כלי החרס (הנקבובי) ובנוסף אדים מצטננים על הדפנות הקרות והופכות לטיפות. (ה)

ו ההולך להקביל פני רבו או פני אביו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה, או לקרות בבית המדרש - עובר במים עד צוארו ואינו חושש, ועושה מצוה שהלך לעשותה, וחוזר במים למקומו; שאם לא תתיר לו לחזור - אינו הולך, ונמצא נכשל מן המצוה. וכן ההולך לשמר פרותיו - עובר במים עד צוארו ואינו חושש; ובלבד שלא יוציאו ידיהם מתחת שולי בגדיהם כדרך שעושין בחל.

נעילת הסנדל

ז אסור לנעל מנעל וסנדל, אפלו ברגלו אחת. ומתן לצאת בסנדל שלשעם ושלגמא וכיוצא בהן. וכורך אדם בגד על רגליו ויוצא בו, שהרי קשי הארץ מגיע לרגלו, ומרגיש שהוא יחף. התניקות - אף על פי שהם מתרין באכילה ושתיה ורחיצה וסיכה, מונעין אותן ממנעל וסנדל.

ח מתן לכל אדם לנעל את הסנדל מחמת עקרב וכיוצא בה, כדי שלא תשכנו. והחיה מתרת לנעל את הסנדל משום צנה כל שלשים יום, והחולה כיוצא בה, אף על פי שאין שם סכנה.

סיכה

ט אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, בין סיכה שלתענוג בין סיכה שאינה שלתענוג. ואם היה חולה, אף על פי שאין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו - סך כדרכו ואינו חושש.

תשמיש

י יש מקומות שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים, כדי שתהיה לו בשבת פנים מאשתו ולא יבוא לידי תשמיש

ומניחה תחת הבגדים - כדי שלא תתייבש. (ו) להקביל - ללכת לקראת, לפגוש. מצוות הקבלת פני רב חשובה היא (ראה תלמוד תורה ה, ז). עובר במים - בלי לשחות במים. ובלבד שלא יוציא... - שלא ישלפו את ידיהם מן השרוולים כך שהבגד שעל כתפיהם לא יירטב. (ז) מנעל וסנדל - שהוא נוח להליכה, לעומת סנדל של שעם שאינו נוח (יבוס וחליצה ד, ח). שעם - עץ החזרון הקרוי 'במבוק' (mambusa, פה"מ כלים י, ו). השימוש בקני עץ זה היה נפוץ בימי קדם, החל מתעשיית הרהיטים ועד לבניית מעונות וגשרים. השעם הנזכר כאן אינו השעם של ימינו, הנעשה מקליפת אלון השעם (suber Quercus). גמא - גומא הפפירוס (Cyperus papyrus). מליבת הגבעול של צמח זה, עשו בימי קדם ניר וחבלים, ואף קלעו ממנו מחצלות. (ח) חיה - יולדת. הגדרתה: "משיתחיל הדם [דם הלילה] להיות שותת" (שבת ב, ג). (ט) לסוך - למרוח על הגוף שמנים או בשמים. חטטין - פצעים.

הַמְטָה; וַיֵּשׁ מְקוֹמוֹת שְׁנֵהֲגוּ שְׁלֵא לְהַדְלִיק, שְׁמָא יִרְאֶה אֶשְׁתּוֹ
 וְתִשָּׂא חֵן בְּעֵינָיו וַיָּבֹא לְיַדֵּי תְּשֻׁמִּישׁ. וְאִם חָל יוֹם הַכַּפּוּרִים
 לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת - חִיבִין הַכֹּל לְהַדְלִיק בְּכָל מְקוֹם; שֶׁהַדְּלָקָת נֵר
 בַּשַּׁבָּת - חוֹבָה.

ש"ס בריך רחמנא דסייען זצ"ל